

CESURA - Rivista
3 (2024)

Direttore

Fulvio Delle Donne (Univ. Napoli Federico II)

Giunta di Direzione

Florence Bistagne (Univ. Avignon - Inst. Univ. de France)

Guido Cappelli (Univ. Orientale di Napoli)

Bianca de Divitiis (Univ. Napoli Federico II)

Francesco Storti (Univ. Napoli Federico II)

Jaume Torró Torrent (Univ. Girona)

Consiglio di Direzione scientifica

Joana Barreto (Univ. Lumière Lyon 2), Lluís Cabré (Univ. Autònoma Barcelona), Claudia Corfiati (Univ. Bari), Pietro Corrao (Univ. Palermo), Eugenia Fosalba Vela (Univ. Girona), Giuseppe Germano (Univ. Napoli Federico II), Isabella Lazzarini (Univ. Torino), Francesco Montuori (Univ. Napoli Federico II), Rafael Ramos Nogales (Univ. Girona), Elisabetta Scarton (Univ. Udine), Francesco Senatore (Univ. Napoli Federico II), Sebastiano Valerio (Univ. Foggia), Juan Varela (Universidad Complutense Madrid), Carlo Vecce (Univ. Orientale Napoli)

Comitato editoriale

Cristiano Amendola (Univ. Napoli Federico II), Teofilo De Angelis (Univ. Basilicata), Giovanni De Vita (Univ. Napoli Federico II), Martina Pavoni (Univ. Basilicata); Nicoletta Rozza (Univ. Napoli Federico II)

CENTRO EUROPEO DI STUDI SU UMANESIMO E RINASCIMENTO ARAGONESE

CESURIA RINASCITA

3 - 2024

Centro Europeo di Studi su Umanesimo
e Rinascimento Aragonese

Basilicata University Press

Tutti i testi pubblicati sono vagliati, secondo le modalità del “doppio cieco” (*double blind peer review*), da non meno di due lettori individuati nell’ambito di un’ampia cerchia internazionale di specialisti.

All published articles are double-blind peer reviewed at least by two referees selected among high-profile scientists, in great majority belonging to foreign institutions.

Volume curato da Martina Pavoni

<https://rivista.cesura.info>

ISSN: 2974-637X

Prima edizione / First edition: 2024

Published in Italy

License Creative Commons Attribution - Non Commercial - No Derivatives 4.0

Gli Autori mantengono il copyright sui loro contributi
Authors retain the copyright

Centro Europeo di Studi su Umanesimo e Rinascimento Aragonese - CESURA

Via Cretaio 19

I - 80074 Casamicciola Terme (NA)

<https://www.cesura.info>

Basilicata University Press - BUP

Università degli Studi della Basilicata

Biblioteca Centrale di Ateneo

Via Nazario Sauro 85

I - 85100 Potenza

<https://bup.unibas.it>

CESURA - Rivista
3/2 (2024)

STUDI

RAIMON SEBASTIAN

*El panegíric llatí d'Angelo Decembrio a la mort del príncep
Carles de Viana: estudi i traducció*

Angelo Decembrio's Latin panegyric on the death of Charles, Prince of Viana: study and translation

Abstract: *This essay studies Angelo Decembrio's Latin panegyric on the death of Charles, Prince of Viana. It first focuses on the relationship between the Italian humanist and the prince. Then, it examines the content of the Latin panegyric, which has received little attention from critics. It also analyses its metrics, lexicon, and sources. Finally, this essay presents the Latin panegyric and its prose translation into Catalan. This linguistic study of the panegyric provides an insight into the life and subsequent legend of the prince.*

Key words: Renaissance poetry, Latin panegyric, Angelo Decembrio, Charles Prince of Viana

Received: 02/08/2024. Accepted after internal and blind peer review: 16/09/2024

rsebastianf@uoc.edu

1. El príncep Carles de Viana i Angelo Decembrio

El príncep Carles de Viana morí el dia 23 de setembre de 1461 a la ciutat de Barcelona. Angelo Decembrio, amic del príncep i preceptor seu en humanitats, escrigué en honor a ell un panegíric en llatí intitulat *Vergiliana panegyris Angeli <Decembrii> poete Mediolanensi<s> ad diuum Carolum Aragonesium principem*, que fou pronunciat dos anys més tard de la mort de Carles. La seva amistat s'inicià a Nàpols, a la cort del rei Alfons el Magnànim, i Decembrio acompanyà el príncep fins a la seva mort¹.

¹ Vull agrair al Dr. Alejandro Coroleu (ICREA-Universitat Autònoma de Barcelona) que m'introduí a la literatura renaixentista llatina, que em fes coneixedor d'aquest panegíric llatí i que molt amablement m'hagi proposat millores en la traducció. També voldria expressar el meu agraïment als revisors anònims de la revista pels seus suggeriments valuosos.

Després de la guerra civil navarresa, Joan II declarà el 3 d'octubre de 1455 Carles de Viana i Blanca d'Aragó desposseïts de l'herència del regne de Navarra i es comprometé a reconèixer la successió de la seva filla Elionor, casada amb el comte Gastó de Foix. El príncep Carles fugí buscant noves aliances i amistats l'any 1456². Després de recórrer França, Milà i Roma, arribà a Nàpols el 20 de març de 1457. Allà es trobà amb el seu oncle Alfons el Magnànim, que sempre l'havia ajudat, i a més a més pogué satisfer el seu afany voraç com a home de lletres. A la Cort de Nàpols es trobava envoltat del cercle de poetes, traductors, filòsofs i artistes de l'època³. És en aquest context on el príncep devia conèixer per primera vegada Angelo Decembrio⁴, instal·lat allà després de la mort del seu protector Leonello d'Este l'1 d'octubre de 1450⁵.

En aquesta Cort el príncep llegí la traducció llatina de l'*Ètica* d'Aristòtil duta a terme per Leonardo Bruni d'Arezzo, humanista que comptava amb el favor d'Alfons el Magnànim. No sabem si fou per encàrrec o per voluntat pròpia, però Carles de Viana decidí traduir aquest text al castellà a partir de la traducció de Bruni⁶. Sabem que aquesta obra tenia una gran acceptació entre la noblesa i que es valorava per la seva utilitat. Cal destacar que el destinatari d'aquesta traducció fou el seu oncle, el rei Alfons el Magnànim, tal com s'aprecia al pròleg, en el qual descriu amb gran detall les virtuts del monarca⁷.

² J. Vicens, *Els Trastàmars (segle XV)*, Barcelona 1956, pp. 162-164.

³ M. Cruells, *El príncep Carles de Viana*, Barcelona 1935, pp. 44-45.

⁴ Per a una biografia completa d'Angelo Decembrio, vegeu P. Viti, *Decembrio, Angelo Camillo*, in *Dizionario Biografico degli Italiani*, XXXIII, Roma 1987, *ad vocem*.

⁵ F. Gualdoni, *Sulle tracce di Angelo Decembrio, umanista milanese tra Napoli e Spagna (1447-1462)*, «Italia medioevale e umanistica», 49 (2008), pp. 125-155: 132-133.

⁶ V.C. Miranda, *El príncipe de Viana en la Corona de Aragón*, tesi doctoral de la Universitat de Barcelona, Barcelona 2011, p. 611.

⁷ M. Cabré, «Cómo por los márgines del libro verá vuestra alteza»: la presencia del entorno alfonsí en la traducción de la *Ética* de Carlos de Viana, in *Actas del VIII Congreso de la AHLM* (Santander, 22-26 de septiembre de 1999), cur. M.

El 1458 Alfons el Magnànim morí, i el juliol del mateix any el príncep Carles es traslladà de Nàpols a Sicília, on la seva mare Blanca I de Navarra havia governat anys abans. Al novembre el príncep Carles escrivia, des de Messina, una carta en llatí a Angelo Decembrio perquè necessitava els serveis d'un bon bibliotecari i un *preceptor in studiis humanitatis* per instruir-lo:

Primogenitus Aragonum [...]. Vt te quondam vidimus, Angele, incessit nos vel maxima cupido asciscendi (*ed.* assistendi) tui in principalem nostrum (*ed.* nostram), quippe qui facile potueris tua doctrina vel coeundis (*ed.* comeundis) codicibus vel transcribendis tua manu pocius, ut magnopere cupimus, et id quidem tuo emolumento auctoribus illustribus bibliothecam nostram replere. Curabis itaque, Angele, quandoquidem nostro proprio motu te ex nunc (*ed.* te ex nunc te) bibliotece nostre prefectum, custodem librorum et in studiis humanitatis preceptorem nostrum volumus, ut te, quod tuo commodo fiat, ceteris omnibus exuas et pares ut quam primum Barchinone fuerimus ad nos, qui (*ed.* que) mox librario nostro stipendium conveniens consignari curabimus, venire possis. Interdum vero habendarum membranarum tibi negocium damus. Data Messene die xi Novembris anno mcccc octavo. Karolus Jacobus Martinus⁸.

Decembrio el devia acompanyar després de la seva marxa de Sicília cap a Mallorca, i més tard a Catalunya, l'any 1460. Les hostilitats entre Carles de Viana i el seu pare continuaren. Al desembre del mateix any Carles fou detingut a Lleida, després de saber-se la seva intenció de casar-se amb Isabel de Castella⁹. Decembrio devia continuar al seu costat, ja que el príncep traduï de l'italià al castellà el tractat *De vera nobilitate*. Aquesta obra fou escrita per Buonaccorso de Montemagno en llatí i, posteri-

Freixas, S. Iriso, L. Fernández, 2 voll., Santander 2000, I, pp. 411-426: pp. 417-418.

⁸ Gualdoni, *Sulle tracce di Angelo Decembrio* cit., p. 148.

⁹ Vicens, *Els Trastàmars* cit., pp. 167-175; J. Vicens, *Trajectòria mediterrània del Príncep de Viana*, Barcelona 1961; N. Coll Julià, *Doña Juana Enríquez, lugarteniente real en Cataluña 1461-1468*, 2 voll., Madrid 1953: I, pp. 86-102.

orment, Angelo Decembrio la traduï a l'italià per al Marquès de Santillana. Tal com assenyalen Dacosta i Mota¹⁰, Decembrio, en la seva dedicatòria al Marquès, tracta de magnificar l'obra atribuïnt la seva autoria a Plutarc i reduint el paper de Buonaccorso al de traductor llatí d'un original grec.

A finals de febrer el monarca Joan II alliberà el seu fill emprant la figura de la reina Joana Enríquez. Carles viatjà novament a Catalunya i s'instal·là a Barcelona, on fou rebut amb grans honors. El poble i les autoritats veien en ell el respecte per les lleis catalanes. El juny de 1461 se signaren les Capitulacions de Vilafranca. Mentre succeïen aquests fets, el príncep – potser induït per l'humanista italià o bé pel seu afany per aprendre grec – demanà a Teodoro Gaza, gran coneixedor de la llengua grega i traductor d'Aristòtil, i que havia conegut a Nàpols, que s'incorporés a la seva cort com a preceptor¹¹.

El vint-i-tres de setembre del mateix any Carles de Viana morí a la capital catalana als quaranta anys. Les institucions catalanes continuaren alimentant la llegenda del príncep i la seva santedat com a motor del sentiment popular contra el sobirà Joan II d'Aragó¹². Angelo Decembrio se'n tornà cap a Itàlia l'any 1465, però abans escriví en llatí el seu panegíric en honor al príncep que fou pronunciat l'any 1463 a Saragossa i un any més tard a Barcelona.

2. *Panegyris*

El panegíric llatí és un poema relativament breu, escrit en hexàmetres, que encomia un personatge il·lustre contemporani al poeta. Es caracteritza per utilitzar motius i estructures èpiques, així com déus del panteó grecoromà. Tal com succeeix amb la

¹⁰ A. Dacosta - C. Mota, *Un tratado inédito sobre la idea de nobleza atribuido a Francisco de Rades y Andrada*, «*Studia Aurea*», 8 (2014), pp. 417-454: p. 436.

¹¹ J. Massó, *El príncep de Viana i les seves relacions literàries*, Barcelona 1926, p. 94.

¹² G. Desdèvises du Dezert, *Don Carlos de Aragon, Prince de Viane*, Paris 1889, pp. 393-396.

laus segons la *Rethorica ad Herennium*¹³, l'ordre del panegíric acostuma a estar encapçalat per un exordí en què figura una *captatio benevolentiae* de l'autor acompanyada del *genus* ("llinatge") del personatge. El poema també lloa la seva *uirtus* ("virtut") i els seus *facta* ("gestes"). El panegíric sempre finalitza amb un epíleg. Quant a la disposició i contingut del panegíric, també hem de tenir en compte les *Institutiones oratoriae* de Quintilià, obra emprada pels humanistes. En tractar les divisions de la *laus*¹⁴, l'obra es constitueix en infància i educació del personatge, i posteriorment activitats dutes a terme i virtuts.

El panegíric llatí va ser cultivat pels humanistes per elogiar les virtuts del difunt i induir aquells que estaven escoltant-lo a seguir imitant el seu exemple¹⁵. Amb el panegíric es pretenia presentar el món tal com havia de ser i a la vegada intentar millorar-ne els ciutadans. Evidentment, l'orador humanista s'adreçava en primer lloc a les elits socials i intel·lectuals, que són aquelles que sustentaven el poder en la societat. Aquestes havien rebut una educació humanista que podia reconèixer clarament el model retòric i els valors morals que volia transmetre. D'aquesta manera s'aconseguia la funció laudatòria, però també exemplificant, del panegíric. Hem de tenir en compte que a l'any 1433 l'obra els *Panegyrici Latini* era redescoberta per Giovanni Aurispa a Magúncia i sabem que al voltant del 1436 el germà d'Angelo Decembrio, l'humanista Pier Candido Decembrio, llegia aquesta obra gràcies a Francesco Pizolpasso¹⁶. Per tant, Angelo hauria pogut conèixer la prosa d'aquests escrits que

¹³ *Rhet. Her.* III 6, 10-8, 15.

¹⁴ Quint., *Inst.* III 7, 15.

¹⁵ T. Van Houdt - J. Papy, *Eulogizing Rulers and Rules of Eulogy. Neo-Latin Funeral Literature in Honour of the Archduke Albert (1621-11622)*, «*Eranos*», 95 (1997), pp. 108-124: p. 110.

¹⁶ F. Delle Donne, *Letturatura elogiativa e ricezione dei "Panegyrici Latini" nella Napoli del 1443: il panegirico di Angelo de Grassis in onore di Alfonso il Magnanimo*, «*Bullettino dell'Istituto storico italiano per il medio evo*», 109/1 (2007), pp. 327-349: pp. 336-337.

haurien ajudat a concebre millor el poema, tot i que no posseïm cap testimoni que ho corrobora.

L'obra que analitzem a continuació porta per títol *Vergiliana panegyris Angeli <Decembrii> poete Mediolanensi<s> ad diuum Carolum Aragonesium principem*, i es publicà en una edició breu de Michael D. Reeve l'any 1992¹⁷. L'edició de Reeve es presenta en un apèndix, publicat en un article més extens sobre el redescobriments de textos clàssics en el Renaixement, i l'autor es limita a editar el text sense notes ni una anàlisi del context cultural. Aquest poema s'ha transmès en el manuscrit 43 de la Hesburgh Library de la University of Notre Dame d'Indiana, als Estats Units¹⁸. El contingut del manuscrit és miscel·lani. La lletra és humanística cursiva (itàlica) i data del segle XV. El suport és en paper, les mides són 225x197 mm i consta de 39 folis. Als primers deu folis trobem una *Vita Homeri*, i de l'11r al 12v constitueix la *Fabii Camilli uita*. El foli 13 està en blanc i dels folis 14r al 18r hi ha l'obra que tractem a continuació, la *Vergiliana panegyris*. Seguidament tornem a trobar dos folis en blanc acompanyats de vuit folis més (21r-29r) de l'obra *Parallela minora* atribuïda erròniament a Plutarc que Guarino Veronese traduï al llatí. A continuació, distingim un tractat de lògica atribuït a Burley (29v-34v) i un breu tractat de filosofia d'Albert de Saxònia (35r). Finalment, els darrers folis del manuscrit resten en blanc (35r-39v).

Abans d'iniciar el panegíric trobem el títol del poema, acompanyat de la seva autoria i la procedència milanesa del poeta. En aquest títol també es menciona el destinatari, que és el príncep Carles de Viana, i se segueix amb una breu descripció del contingut del poema sobre el seu naixement, vida i mort,

¹⁷ M. D. Reeve, *The Rediscovery of Classical Texts in the Renaissance*, in *Itinerari dei testi antichi*, cur. O. Pecere, A. Bravo García, Roma 1991, pp. 115-157: pp. 149-157.

¹⁸ Per a la descripció del manuscrit que desenvolupem seguidament, vegeu J. A. Corbett, *Catalogue of the medieval and Renaissance manuscripts of the University of Notre Dame*, Notre Dame 1978, pp. 190-191.

juntament amb els miracles esdevinguts per part del príncep i la seva divinització. A continuació, llegim l'incipit del foli 14r:

Panegyris Angeli <Decembrii> poete Mediolanensi<s> ad diuum Carolum Aragonesium principem ex celicolarum ordine, de eius natali felicissimo, uita, morte, exequiis, miraculis, deificatione

Segons l'èxplicit del poema, aquest panegíric fou pronunciat per ordre de les autoritats de Saragossa el 15 de maig de 1463, i un any més tard es recità a Barcelona per decisió de les autoritats catalanes acompanyat per un poeta, un cor de joves i música. Aquesta font és l'única prova que posseïm sobre la seva escenificació tant a Saragossa com a Barcelona, ja que la documentació consultada de l'època no hi fa cap referència. El fet que es pronuncies a Saragossa es podria relacionar amb l'episodi de l'aliança de la Diputació del General amb les tropes castelleses d'Enric IV, instal·lades a Belchite a finals de 1462, i amb la corresponent entrada a Saragossa de Gastó de Foix, que es negà a enfrontar-se a l'exèrcit castellà aliat¹⁹. Quant a la lectura pronunciada a Barcelona sabem amb gran probabilitat que les despulles del príncep es dipositaren a la capella dels Innocents de la catedral de Barcelona²⁰. Allà es venerà i s'hi podria haver celebrat la representació del poema. Llegim a continuació l'èxplicit, que es troba al foli 18r:

Acta panegyris hec Cesarauguste primo assentientibus eiusdem ciuitatis citerioris Hispanie consulibus idibus Maiis anni dominici 1463, iterum acta Barcellone senatus decreto et anno sequente tibicine poetam comitante et iuniorum ordine feliciter.

El poema està constituït per 274 versos hexàmetres. Primer trobem un exordí (vv. 1-9); després la descripció de la infància de Carles de Viana (vv. 10-28); a continuació, la joventut i dificultats una vegada adult (vv. 29-57); la mort i entrada al cel (vv.

¹⁹ A. Ryder, *La ruïna de Catalunya. Guerra civil en el segle XV*, Saragossa 2022 (ed. or. Oxford 2007), pp. 163-166.

²⁰ J. M. Font, *El príncep de Viana a la seu de Barcelona: algunes notes sobre la veneració popular de Carles de Viana*, «Analecta sacra tarraconensia: Revista de ciències historicoeclesiàstiques», 12 (1936), pp. 541-557: pp. 543-544.

58-91); el dolor i les súpriques dels conciutadans (vv. 92-117); la pompa del funeral (vv. 118-148); la descripció d'una multitud de malalts i discapacitats al voltant del fèretre (vv. 149-169); miracles del príncep (vv. 170-213); proves que és un déu més veritable que els de l'Olimp (vv. 214-244); el reconeixement de Barcelona amb una *laudatio urbis*, i la veneració del príncep per part dels seus conciutadans (vv. 245-274).

2.1. *El príncep*

El panegíric s'inicia amb un elogi al príncep Carles i fa especial menció de la seva noblesa sanguínia, que procedeix de la nissaga dels reis d'Aragó i del llinatge francès dels Évreux (vv. 1-3). En el segon vers el sintagma *prima soboles* recorda que el príncep era conegut amb el sobrenom de "lo primogènit". D'aquesta manera Decembrio duu a terme una primera presentació del personatge que desenvoluparà en els versos següents. Tot això va acompanyat per una *capatio benevolentiae* en què es mostra la incapacitat de l'orador per lloar Carles d'una manera adequada, tot seguint els cànons del panegíric.

El naixement del príncep ve determinat per un seguit de prodigis que indiquen una nova era (*aureum saeculum*) de prosperitat i pau. Seguidament, el poeta descriu la infància del príncep com a jove de talent extraordinari (v. 29 *insignis indoles*) i d'esperit viril (v. 30 *uirilis animus*). Aquesta descripció s'entén des de la perspectiva humanista, ja que pretén destacar la noblesa no purament hereditària, sinó la que adquireix un mateix amb treball i esforç a través de la virtut²¹.

Durant la maduresa, apareix la *Fortuna* capriciosa que distorsiona la sort de Carles de Viana. Tot i la *uirtus* (v. 49) del príncep, s'ha d'enfrontar a grans perills que acaben, finalment, amb el seu empresonament injust. Els esforços per restablir la seva legitimitat es veuen reflectits en "els treballs herculis" (v. 55 *herculei labores*) que ha de dur a terme. Fins i tot, el poeta s'atreveix

²¹ Van Houdt - Papy, *Eulogizing Rulers* cit., p. 114.

a anomenar el príncep *inuictus* (v. 55) i a afirmar que probablement hauria pogut vèncer els seus oponents si la mort no l'hagués sorprès tan aviat. A més, s'afanya a destacar com l'han assistit en la seva lluita "la justícia i la força" (v. 57 *iustitia et imperium*), virtuts tradicionals que es projecten sobre el príncep d'una manera força convencional.

Decembrio no podia deixar passar l'interès pels *studia humanitatis*, pilar fonamental dels humanistes. És per això que posa una atenció especial en el talent del príncep i en el seu entusiasme per aquests estudis (vv. 31-32, vv. 40-41). A més, incideix en l'afany no gaire freqüent dels prínceps de la seva època per preferir els *studia*, i denota així l'interès explícit per aquests estudis, que presenta amb expressions com *uirtutum alta studia* (v. 41). Amb tot això, l'humanista italià compara Carles amb l'emperador Tit Flavi, model de virtut (vv. 42-43). Finalment, el vers de Decembrio amb *delicias mundi* recorda l'obra de Suetoni en què descriu aquest emperador amb els mots: «amor et deliciae generis humani»²².

2.2. El déu olímpic

Entre els versos 58 i 81, Decembrio abandona temporalment la narració de les exèquies del príncep per descriure'l en el món celestial. El príncep és rebut amb grans honors pels déus olímpics. És en aquest espai on el poeta pot modelar el personatge a través del món grecoromà i presentar tot el que el príncep no va poder dur a terme en vida.

L'ànima del príncep, acompanyada d'àngels (v. 67), ascendeix a les estances celestials i allà el pare dels déus romans, Júpiter, el rep amb una dolça abraçada (v. 70). El cor d'àngels el dirigeix al tron dels déus (vv. 71-72) i la deessa Minerva, protectora dels herois, l'acull com si es tractés d'un semideu. Carles, nu, és vestit per la divinitat amb una *tunica*, un *sagulum* i una *chlamys*, descrits detalladament (vv. 73-81). Fins i tot, la deessa teixeix al

²² Suet., *Tit.* I 1.

vestit el nom i el llinatge del príncep, tot proclamant-lo general (v. 77). A més, el déu Mercuri li entrega la *mitra* i el *sceptrum* d'Ulisses, símbols del bon monarca. És en la mort quan rep la coronació a mans de les divinitats olímpiques, com si fos un semideu.

Aquests versos legitimadors contrasten amb la proclamació de Carles com a veritable divinitat envers els déus olímpics del final del poema (vv. 214-244). Decembrio presenta Carles de Viana com a única divinitat enfront d'uns falsos déus i l'instaura com a nou déu (vv. 220-223). El poeta abandona i menysté completament el món pagà grecoromà cap a un món únicament cristià. Descriu les febleses i excessos d'Apol·lo, Venus, Juno, Júpiter, Bacus i Cibele (vv. 224-245), que no són dignes de ser cantats ni pels grans poetes ni per la musa. Només Carles és digne de ser lloat com a única divinitat.

2.3. *El sant*

Des de l'inici del poema Decembrio presenta Carles com a sant. El naixement del príncep (v. 10) s'il·lustra com una *sancta dies* en què s'entreveu l'arribada d'un messies, acompanyat d'anys de prosperitat i pau (vv. 10-28). Tant és així que els últims versos d'aquesta primera part del poema (vv. 27-28), en què es descriuen l'embaràs de Blanca I de Navarra i la dida que alimentà el príncep, no només recorden les famoses paraules d'Ovidi²³, sinó també les de l'*Evangelii* de Lluc en què exposa la sort d'aquella mare que dugué al ventre Jesús i els pits que el nodriren²⁴.

Una vegada es narra la mort del príncep al poema, Decembrio el presenta com a *diuus* i *sanctus* (v. 58), pel seu comportament virtuós i pietós (vv. 59-60). D'aquesta manera es converteix en un ésser divinitzat, tal com succeirà més endavant a par-

²³ Ov., *Met.* IV 324: «si qua tibi soror est, et quae dedit ubera nutrix».

²⁴ Lc. 11, 27: «quaedam mulier de turba dixit illi / beatus uenter qui te portauit et ubera quae suxisti».

tir del vers seixanta-vuit. És interessant observar que, amb la mort del príncep, Decembrio ens narra els rumors malintencionats de la gent (vv. 62-67) sobre el seu possible enverinament, tot i que també exposa una mort natural a causa d'un treball excessiu. En aquests versos observem com, després de la defunció del príncep, es divulgà la idea que possiblement la seva mort no fou per causa natural, sinó per enverinament a mans de la seva madrastra Joana Enríquez. Se sospitava que l'alliberament del príncep i la fugida de la reina en veure la mala rebuda del poble català i la prohibició d'entrar a Barcelona l'haguessin portat a realitzar aquest acte²⁵. No obstant això, sabem que la mare del príncep era malaltissa i les poques descripcions que posseïm de Carles de Viana també ens ho confirmen²⁶. D'aquesta manera s'agreujaven les discrepàncies que acabarien amb l'esclat de la guerra civil catalana (1462-1472).

Abans d'iniciar-se la processó fúnebre per la ciutat de Barcelona es descriu la crueltat de la mort per haver-se endut el príncep, tot i que continua present com a divinitat (vv. 82-91). Els conciudadans ploren i lloen Carles i el recorden com a home i déu (v.103). A més, és comparat amb Apol·lo per la seva joventut i la seva aura resplendent (vv. 104-105). Seguidament, els ciutadans fan una breu pregària que recorda un tedèum (vv. 109-112). Una vegada finalitzada la pregària, es produeix un terratrèmol, el cel retrona i Carles és il·luminat per una gran lluminària (vv. 113-117).

A continuació, es preparen les exèquies i el seguici fúnebre per Barcelona, encara que no es menciona la ciutat (vv. 118-148). Aquesta pompa fúnebre no només la descriu Decembrio, sinó que posseïm testimonis de l'època que ens narren detalladament el funeral del príncep. En el *Llibre de solemnitats* el cronista explica que «la devoció de les gents era tanta, que sobre lo dit cors s'abochá tante gent, que convench als dits honorables consellers fer fer al entorn del dit lit una tanca de fust ab dos

²⁵ Desdevises du Dezert, *Don Carlos de Aragon* cit., pp. 390-391.

²⁶ Cruells, *El príncep Carles de Viana* cit., p. 32.

portals»²⁷. També narra el gran dolor del poble per la seva pèrdua: «e aquí havia gran moltitud de poble, que apenes s'í podia hom girar, e vahereu totom aquí generalment plorar, dolre, cridar, gemegar e plorar, fahent continença de gran dol, que era cosa de gran pietat e trencament de cor»²⁸.

Després d'un seguici de persones nobles, trobem en contraposició al voltant del fèretre una multitud de mutilats i malalts, enumerats i descrits amb gran detall (vv. 149-169). Aquests s'han guarit tant sols per haver tocat el difunt o per haver-lo vist de lluny (vv. 170-171). Sabem que a l'època l'admiració i devoció de la població pel príncep fou tan gran que els miracles s'esdevenien dia a dia i cada vegada estava més a prop de convertir-se en sant. En el dietari del *Consell de Cent* des del divendres 25 de setembre de 1461 ja començaven a efectuar-se els miracles: «lo beneÿt senyor don Karles, qui gorí una fadrina contreta e sanà una dona perelèticha»²⁹; el dissabte guareix els cecs entre altres prodigis: «Aquest die, continuant de fer miracles lo dit senyor don Karles, primogènit d'Aragó, inluminà alguns sechs, gorí contrets e féu molts altres miracles en gran quantitat»³⁰; i el diumenge sana geperuts i una dona amb càncer: «Aquest die lo beneÿt senyor, continuant sos miracles, gorí dos infants geperuts qui staven prop lo hospital, e gorí una dona de cranch, e féu parlar un mut e féu molts altres miracles quascun jorn successivament»³¹.

En el panegíric de Decembrio, tots aquests esdeveniments, com en l'èpica, transcorren allà mateix davant del fèretre. Són guarits els cecs, els muts, els sarnosos, els leprosos, els geperuts, la gent amb tumors, entre altres malalties (vv. 173-189). Aquest passatge de Decembrio recorda la guarició de Jesús descrita en

²⁷ *Libre de les solemnitats de Barcelona: edició completa del manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat*, I, ed. A. Duran, Barcelona 1930, p. 242.

²⁸ *Libre de les solemnitats de Barcelona* cit., p. 241.

²⁹ *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, I, cur. L. Cases, J. Fernández, L. Pagarolas, Barcelona 1994, p. 168.

³⁰ *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* cit., p. 168.

³¹ *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* cit., p. 168.

l'*Evangelí* de Lluc: «Jesús, doncs, els respongué: Aneu a anunciar a Joan el que heu vist i sentit: els cecs hi veuen, els coixos caminen, els leprosos queden purs, els sords hi senten, els morts ressusciten»³². Amb tot això, s'afegeixen quatre miracles més allunyats de la ciutat que l'ha vist morir com són el d'una dona que en donar a llum hauria d'haver mort i és salvada (vv. 190-192), l'alliberament d'un pres (vv. 193-194), la guarició de bestiar malalt (195-196) i la salvació d'un naufragi (vv. 197-198). La divinització de Carles culmina després de tots aquests miracles triomfant com a déu i podent-los dur a terme per la voluntat divina (vv. 220-223).

2.4. La ciutat de Carles

El panegíric acaba amb la descripció de la ciutat on mor el príncep, Barcelona. És de gran interès la *laudatio urbis* que Decembrio realitza de la ciutat. Primer l'ubica a la costa d'Hespèria amb grans elogis (vv. 245-248). A continuació, erigeix la ciutat com a capital del món, com si fos una altra Roma. Exalta les seves virtuts, primer descrivint el seu passat com a seu dels reis i dels sants (v. 252); després la seva justícia i pietat (v. 253); devota de Déu (v. 254); i la construcció de nous temples de marbre i or (v. 256). Finalment, se'ns descriu la ciutat de Barcelona com a devota de Carles de Viana; però no només la ciutat, sinó també la població, que li realitza pregàries com si fos un sant.

En els últims versos (vv. 269-270) se'ns descriu com cada any la ciutat de Barcelona honrava el príncep, tot i que no conservem cap testimoni històric que ho corroborei. És interessant assenyalar que la ciutat de Saragossa no surt mencionada en el poema, tot i que en l'èpica s'especifica que s'hi representà aquest panegíric i, en canvi, hi ha aquesta extensa *laudatio* de

³² Per a la traducció s'ha utilitzat la *Biblia Catalana Interconfessional* (BCI, Barcelona 1993). A continuació, presentem la font llatina de *Lc.* 7, 22: «et respondens dixit illis / euntes nuntiate Iohanni quae uidistis et audistis / quia caeci uident / claudi ambulant / leprosi mundantur / surdi audiunt / mortui resurgunt».

Barcelona. Probablement aquest fet es pot deure a una reelaboració posterior i a un possible encàrrec de les institucions catalanes per aconseguir la canonització del príncep.³³ Així doncs, Barcelona es converteix en el model de ciutat, tal com pertoca a una *laudatio urbis*. La veiem convertida en una altra Roma, de gran abundància, d'una llarga història vinculada a grans nissagues, bella, rica, justa, forta, pietosa i devota de Déu i dels seus ciutadans únics.

2.5. Lèxic i mètrica

El panegíric, tal com hem analitzat, segueix l'esquema d'aquest gènere a l'hora de compondre'l i utilitza un lèxic d'estil virgilià. No obstant això, és sorprenent observar l'aparició de termes tècnics procedents de la medicina en una narració com aquesta per referir-se a malalties i mals. Sabem que Decembrio no només estudià a Ferrara literatura amb l'il·lustre Guarino Veronese, sinó també medicina amb el metge Ugo Benzi de Siena³⁴. És per aquest motiu que Decembrio aprofita els seus coneixements exhaustius sobre malalties per desenvolupar-los de manera enginyosa quan tracta sobre els miracles del príncep.

En un primer moment descriu els afectats per malalties que envolten el fèretre, tot combinant el relat més virgilià amb el nom mèdic, amb termes com *podagri* (v. 151) *strumosi* (v. 153), *bronchi* (v. 153), *nephresis* (v. 159), *phtisis* (v. 161), *lyesis* (v. 163), *morphea* (v. 165) i *estasis* (v. 166). En el moment en què se succeïxen els miracles i comencen a guarir-se tots els malalts, acompanyats alguns d'ells de metges, apareix una nova descripció de malalties com la *scabies* (v. 175), *laepira* (v. 175), *hydrops* (v. 176), *hernia* (v. 182), *iguina* (v. 183), *carcinomata* (v. 186). És interessant assenyalar com totes aquestes malalties són descrites amb gran

³³ Reeve, *The rediscovery of classical texts* cit., p. 149.

³⁴ G. Ermini, *Storia dell'Università di Perugia*, in *Storia delle università italiane*, I, Firenze 1971, pp. 604-605.

detall, fent-nos palès el coneixement mèdic de Decembrio i l'habilitat per expressar aquestes patologies en hexàmetres.

Tot i que Decembrio posseeix un coneixement exhaustiu de l'hexàmetre, difereix en alguns casos del metre virgilià. Tal com assevera Reeve,³⁵ permet sovint que un accent mètric allargui les síl·labes curtes (v. 53, v. 98, v. 104, v. 149, v. 223, v. 225, v. 240, v. 272). També admet vocals curtes abans de “st-, sc-, pth-” (v. 113, v. 161, v. 185, v. 253, v. 256) i canvia les quantitats per mots d'origen grec (v. 72 *thrōnoque*, v. 113 *aethër*, v. 186 *carcinomata* i v. 229 segurament *daemōna*). És sorprenent l'error que comet amb *Tito* (v. 42), tot i que en alguns casos, tal com assenyala Reeve³⁶, poden ser originats per una mala transmissió del text (v. 38, v. 65, v. 140, v. 148, v. 185).

2.6. Les fonts llatines

El títol de l'obra, encapçalat per *Vergiliana panegyris*, ens suggereix un estil virgilià. Només en llegir els primers versos observem una invocació a les muses, i a continuació el naixement del príncep Carles, acompanyat de grans prodigis, com si fos una nova Edat d'Or. També veiem l'aparició de les divinitats olímpiques rebent el príncep Carles com si fos un semideu. Tots aquests elements virgilians recollits per la tradició s'incorporen a uns versos hexàmetres que recorden la temàtica i l'estil del poeta mantuà.

No obstant això, hem dut a terme una cerca d'altres obres literàries llatines per saber si Decembrio emprà altres fonts a partir de les dades que posseïm de la seva biblioteca. Sabem que aproximadament l'any 1467 Decembrio, tornant a Itàlia d'un viatge a Espanya, fou assaltat als voltants de la ciutat de Tolosa per gent del comte d'Armanyac. En una epístola Decembrio implora ajuda al duc de Ferrara per poder recuperar totes les seves pertinences, entre les quals hi ha la seva biblioteca, que

³⁵ Reeve, *The rediscovery of classical texts* cit., p. 149.

³⁶ *Ibid.*

inclou, entre d'altres, obres i comentaris de Virgili, Ovidi, Horaci, Lucà, Marcial, Juvenal i Persi Flac³⁷.

D'aquests autors hem pogut constatar que emprà Virgili, tant l'*Eneida* (I 637, 655, 728; II 634; III 286, 499; IV 230, 282, 465; V 268, 647, 803; VI 235, 409, 497, 680; VIII 287; IX 19, 324 777; X 178; XI 70; XII 129), les *Geòrgiques* (I 69 395; II 57; III 187; IV 366, 455), i en un sol cas les *Bucòliques* (I 46); les *Metamorfosis* d'Ovidi (II 448; IV 24, 324; VI 412; VIII 29, 838; XIV 434; XV 868); i, només, un vers de les *Argonàutiques* de Valeri Flac (IV 86) que no apareix a la seva biblioteca.

A continuació, presentem diferents exemples perquè el lector vegi com es conceben alguns dels versos del poema, els comparem amb la font llatina emprada i duem a terme una anàlisi en profunditat d'un cas exemplificatiu de cada bloc. En primer lloc, analitzem aquells passatges de l'obra de Virgili que guarden un paral·lelisme idèntic en el vocabulari i en la posició inicial, central o final del vers de Decembrio. D'aquests n'exposem els deu versos més representatius i que ajuden a percebre com els utilitza Decembrio. Indiquem, primer, el text de Decembrio i, a continuació, la font clàssica. En el primer exemple observem que no només pren l'inici virgilià *iamque adeo*, sinó també *omnes* i que entre *iamque adeo* i *omnes* hi ha, respectivament *laetari* i *donati*, mots equivalents mètricament i intercanviables:

Iamque adeo laetari omnes et olentia circum 116
Iamque adeo donati omnes opibusque superbi *Aen.* V 268
 cernit, equos atque arma uirum uolucresque ferasque 210
 semper equos atque arma uirum pugnasque canebat *Aen.* IX 777
 Francorum referens genus alto a sanguine regum 3
 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri *Aen.* IV 230
 Caetrea caelicolum gemmis auroque micante 71
 bacatum, et duplicem gemmis auroque coronam *Aen.* I 655
 tot generum frondes, labentia flumina, montes 211
 omnia sub magna labentia flumina terra *Georg.* IV 366

³⁷ Per al robatori i els llibres d'Angelo Decembrio, vegeu Ch. S. Celenza, *The Italian Renaissance and the Origins of the Modern Humanities: An Intellectual History, 1400-1800*, Cambridge 2021, pp. 65-77.

nec totidem saturis uiruerunt frugibus herbae 25
 illic, officiant laetis ne frugibus herbae *Georg.* I 69
 Seruatum et tanto semel id post tempore uisum 81
 fatalis uirgae, longo post tempore uisum *Aen.* VI 409
 Maiori nunc concilio imperioque deorum 90
 attonitus tanto monitu imperioque deorum *Aen.* IV 282
 cum baculo? dic unde tibi tam clara repente 205
 detulit in terras? unde haec tam clara repente *Aen.* IX 19
 Consortes, maneatque tuum per saecula nomen 274
 dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen *Aen.* VI 235

Ara presentem els versos que tenen una gran similitud, però que comparteixen la mateixa estructura mètrica a l'inici, al centre o al final del vers. Com en els exemples anteriors, només n'exposem els deu més representatius per així entendre millor la composició del vers de Decembrio. En el primer exemple l'autor adapta l'inici del vers virgilià *nam neque tum* per *nam neque tum* i així l'ajusta al significat del nou vers:

Nam neque tam clarum praesentia saecula uatem 6
nam neque tum stellis acies obtunsa uidetur *Georg.* I 395
auspiciis quae te felicibus edidit orbi 11
auspiciis, et quae fuerit minus obuia Graiis *Aen.* III 499
Fortunate gerens dulcissima pondera uenter 27
Fortunate senex, ergo tua rura manebunt *Buc.* I 46
Haud minus in terris quanquam ualet alta potestas 91
Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque testor *Aen.* V 803
 (sic memorant), clarisque uident miracula monstros 115
Sic memorat uocemque premit; simul ense superbum *Aen.* IX 324
cui ne quidem notus adhuc rosei color excidit oris 131
cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recessit *Aen.* XI 70
 quae mortale nihil morituro in pectore uersans 46
 Illa dolos dirumque nefas in pectore uersat *Aen.* II 184
 iusticia imperioque, obitus ni fata parassent 57
 haudquaquam ob meritum poenas, ni fata resistant *Georg.* IV 455
 illam aciem, paribus ardentia lumina flammis 104
 canities inculta iacet, stant lumina flamma *Aen.* VI 300
 supplicibus nixi palmis diumque precantur 107
 in mensam laeti libant diosque precantur *Aen.* VIII 279

Seguidament, presentem tres versos del poema de Decembrio que són concebuts a través de més d'un vers de Virgili, tot creant un nou hexàmetre. Observem que encara que no són termes idèntics, mètricament sí que ho són. En l'últim exemple, cada vers és extret d'un llibre de l'*Eneida* diferent i adaptat a les necessitats del vers de Decembrio. El *uitales animas* inicial equival mètricament al vers virgilà *inclusas animas*. A continuació, empra els mateixos mots centrals de Virgili amb *sua quisque* i, finalment, l'*ad limina sedis* del poeta mantua se substitueix per *ad limina plantis* en posició final de vers:

multaque praeterea regalis signa decoris 141
 multaque praeterea uatum praedicta priorum Aen. IV 465
 est Dorycli coniunx; diuini signa decoris Aen. V 647

in tergum uersis terraeque haerentibus hastis 144
 in tergus, Iuno uiris animumque ministrat Aen. IX 764
 mille rapit densos acie atque horrentibus hastis Aen. X 178

uitales animas, sua quisque ad limina plantis 179
 inclusas animas superumque ad lumen ituras Aen. VI 680
 utque dato signo spatia in sua quisque recessit Aen. XII 129
 Atque ubi iam patriae peruentum ad limina sedis Aen. II 634

Tot seguit, presentem els únics tres versos de les *Metamorfosis* d'Ovidi que comparteixen el mateix vocabulari i la mateixa estructura mètrica al final del vers. En el primer exemple observem com Decembrio utilitza la mateixa tècnica que amb els versos de Virgili. El vers final ovidià, *dedit ubera nutrix*, és repetit en la mateixa posició, tot emulant-lo:

et quaecunq; tibi felix dedit ubera nutrix 28
 si qua tibi soror est, et quae dedit ubera nutrix Met. IV 324
 Omnibus effusa est lachrimarum copia maior 96
 innumerasque trabes cremat et, quo copia maior Met. VIII 838
 principis ora sui spirantis ut ante solebant 102
 uix oculos attollit humo nec, ut ante solebat Met. II 448

Tal com succeeix amb Virgili, Decembrio també modifica els versos d'Ovidi perquè responguin a les necessitats del panegíric. D'aquesta manera, aconsegueix adaptar el vers ovidià al seu poema tant en posició inicial com central i final del vers. És in-

teressant analitzar el primer vers perquè modifica l'inici ovidià *tarda sit illa dies* per *sancta sit illa dies* que són equivalents mètricament. A continuació, Decembrio emprà la mateixa estructura mètrica amb *omni memorabilis*, similar al vers ovidià *et nostro serior*, i finalitza amb el mateix mot *aeuo* de les *Metamorfosis*:

Sancta sit illa dies, omni memorabilis aeuo 10
tarda sit illa dies et nostro serior aeuo *Met.* XV 868
 exequiae. Coeunt proceres et laeta iuuentus 119
 Finitimi proceres coeunt, urbesque propincae *Met.* VI 412
 diuus ades: diuos faciles mulsero Camoenae 9
 nomine de nymphae ueteres dixere Camenae *Met.* XIV 434
 excipere et totis perdiscere uiribus artes 31
 laudabat uirgo iunctam cum uiribus artem *Met.* VIII 29
 principis ora sui spirantis ut ante solebant 102
 uix oculos attollit humo nec, ut ante solebat *Met.* II 448

Finalment, analitzem l'únic vers de Valeri Flac de les *Argonàutiques* que traspua en aquest panegíric. Tot i que no és idèntic, és molt similar i respecta la mateixa posició del vers. Observem com es repeteix la mateixa tècnica de versificació que en els versos analitzats de Virgili i Ovidi. Utilitza el mateix vers final de Flac, *incommoda uitae*, i adapta posteriorment el *miseræ solans* pel *nostræ miserans*, tot creant un nou vers i adaptant-lo a les necessitats del poema:

O decus, o nostræ miserans incommoda uitae 214
 fata deum et miseræ solans incommoda uitae *Arg.* IV 86

Així doncs, podem constatar que després d'aquesta anàlisi el poeta mantuà és el més emprat per a la composició d'aquest poema, tot i que també és deutor d'Ovidi. Hem de recordar que eren els models de poesia llatina i que eren estudiats a bastament en els diferents ensenyaments reglats de l'època. I és per això que en aquest panegíric observem d'una manera tan viva l'obra virgiliana i, en menor mesura, de l'ovidiana.

3. Conclusions

Després de l'estudi d'aquest panegíric en honor de Carles de Viana, posseïm una visió més àmplia de la composició i del contingut no només laudatori, sinó també polític i humanista. Angelo Decembrio va compondre aquest cant fúnebre per honorar el seu amic i protector probablement motivat per les institucions catalanes, que volien potenciar la figura del príncep en tots els àmbits possibles i així guanyar adeptes a la seva causa contra Joan II d'Aragó.

A més, en aquest panegíric veiem un gran interès per destacar la devoció del poble barceloní i els miracles realitzats per Carles de Viana per poder-lo convertir en sant i ser la insígnia de la lluita contra el seu pare, el rei Joan II d'Aragó. Cal destacar que aquest panegíric es pronuncià en plena guerra civil catalana primer a Saragossa l'any 1463 i un any més tard a Barcelona. Aquesta prova ens demostra la notable difusió d'aquesta obra, que degué ser ben coneguda entre els membres de les institucions de Saragossa i Barcelona.

L'estructura és clarament panegírica, amb un exordi i *captatio*; la descripció de la infància i els seus ancestres, joventut i maduresa de Carles de Viana, junt amb les virtuts; l'aparició dels déus olímpics en rebre la seva ànima; la pompa del funeral i la multitud de malalts al voltant del fèretre; els miracles del príncep; la certesa de ser un déu; la veneració del príncep per part de Barcelona i la seva gent, junt amb la *laudatio urbis*. Sens dubte, és un cant fúnebre tal com marquen els cànons. A més, l'estil virgilià es respira a cada vers de l'autor, amb estructures molt semblants a les obres del poeta mantuà i en menor grau també d'Ovidi.

Així doncs, Decembrio amb aquest panegíric aconsegueix proclamar la glòria i fama del príncep Carles de Viana a través dels preceptes humanistes. Les virtuts i gestes memorables són lloades per l'orador, que les immortalitza en aquest cant. D'aquesta manera, Decembrio gràcies al panegíric crea un vincle entre el governant i els seus súbdits i assegura la fama immortal del príncep i al mateix temps la del poeta.

Apèndix 1

En aquest apèndix presentem el text llatí de la *Vergiliana panegyris* d'Angelo Decembrio segons l'edició de Michael D. Reeve. També s'han afegit notes a peu de pàgina per comprendre certs passatges obscurs. S'inclouen l'íncipit i l'èxplicit del manuscrit que Reeve no edità. Apareixen les claus angulars < > per indicar aquells mots que no són en el text llatí. Per tal d'entendre millor el text, es duu a terme un sagnat del vers en aquell passatge en què hi ha un canvi de temàtica narrativa. A continuació, es presenten dues columnes en què s'especifiquen les nostres lectures per a aquesta edició en contraposició a les de Reeve.

		Reeve
1	regum, pulcherrime	regum pulcherrime
8	secundus	secundis
108	et	-que
199	referre	referri
209-210	fenestras,/ cernit	fenestras/ cernit,
222	a	ac
231	stupri	strupri
250	ipse tui imperium	† ipe tui imperium †
266	inter, mitissime	inter mitissime

Vergiliana panegyris Angeli <Decembrii> poete Mediolanensi<s> ad diuum Carolum Aragonesium principem ex celicularum ordine, de eius natali felicissimo, uita, morte, exequiis, miraculis, deificatione

Stirpis Aragoniae regum, pulcherrime princeps
 Carole, prima tui soboles genitoris honesta,
 Francorum referens genus alto a sanguine regum,
 quae mea quae tali referam pro principe digna
 carmina Meonii rorantia nectare fontis?
 Nam neque tam clarum praesentia saecula uatem
 nec licet humanas tua numina prendere uires.
 oramus tamen ut faueas, coeptisque secundus
 diuus ades: diuos faciles mulsero Camoenae.

Sancta sit illa dies, omni memorabilis aeuo, 10
 auspiciis quae te felicibus edidit orbi
 infantem: non ulla fuit praestantior aetas
 gentibus inque ullis pax uisa beatior annis.

Pulcher utrinque tuo risit sibi Lucifer ortu
 insignis radiosque gerens mitramque cometae,
 cum matutino celer exerit ora profundo
 flammigeris uel cum petit aequora prona quadrigis;
 clarior haud alias roseo cum lumine Phoebus
 et gemino uisa est consurgere Cynthia cornu;
 sidera non mediis micuerunt plura tenebris, 20
 dulcius haud laetae siluis cecinere uolucres,
 non aliis pecudes foetus peperere diebus
 maiores, niuei nec plus fuit ubere lactis,
 poma nec Alcinoi tam grandia sustulit arbos,
 nec totidem saturis uiruerunt frugibus herbae.
 Cuncta dei fuerant nascentis signa futuri.
 Fortunatae gerens dulcissima pondera uenter
 et quaecunq; tibi felix dedit ubera nutrix!
 Continuo insigni mactus puer indole rerum
 ausus es ingentis operas animumque uirilem 30
 excipere et totis perdiscere uiribus artes
 egregias, qualis catulus cum forte leonis
 magnanimi memor et generis pastique cruoris
 iampridem exosusque cubile atque ubera matris
 alternas lauat ore manus, caput excutit, inde
 progreditur campis, mox ualle ac solus opaca
 audet et in summis tauro concurrere lustris.
 Ergo, ut eximium placuit semel, ipse potitus
 tam facile ut natum ad solum id te quisque putaret.
 Nulla tibi in ludis puerilibus, una uoluptas 40
 uirtutum studia alta sequens, in principe rarum
 munus, ut in Tito quondam paucisque notatum
 delitias mundi quos saecla beata uocarunt.
 ii tibi iam mores primi cultusque fuere
 ingenii, iis primum uiruit generosa iuuentas,
 quae mortale nihil morituro in pectore uersans
 mox aliis stetit ac dubiis exercita fatis
 regnorum ut uariae sortes casusque uolulant
 fortunae; neque enim uirtus satis aucta secundis
 inuenit aduersis potiores saepe triumphos. 50
 Hinc tibi dura nimis subiere pericula, curae
 ingentes, liuor mordax, squallorque nefandi
 carceris, insontis indignaque uincula, turpis
 pauperies, quae tu sapienter cuncta ferendo
 Herculeos princeps superasti inuicte labores
 idem qui proprios poteras superare parentes
 iusticia imperioque, obitus ni fata parassent.

Ex illo nobis diuusque et sanctus haberi
tempore debueras, tanta uirtute peritus
et pietate ualens (iam scilicet alta corona
martyriique sacri caelestia signa merentem
iam te exposcebant); sed mens plebeia sinistris
omnibus malesuada diu mussauit et almam
distulit ante fidem quam nuper morte solutus
corpora (ut quidam laetalis sorte ueneni
credunt utque alii multorum mole laborum
impressa) angelicis petit exoptata choreis
spiritus astra cauoque insedit nixus Olympo.
Agnouit namque Omnipotens longeque uolantem
laetatus dulci iuuenem amplexuque recepit.
Caetera Caelicolum gemmis auroque micante
surrexit uenerata cohors thronoque locauit.
Nudus eras: dedit aethereos tibi Pallas amictus,
uellere sericeo tunicam sagulumque nitenti
murice purpureum, chlamydem super arte decoram
diuina et proprio quam finxerat ipsa labore
intexens lento nomen ducis et genus auro;
fulgentem capiti Cyllenius addere mitram
prouolat et sceptrum manibus, gestamen Vlyssis,
quo celer extincto in caelum transuexerat olim
seruatum et tanto semel id post tempore uisum.
Nil facis, o stultae mors o metus improbe gentis,
insani rumor populi; mors inuida, nullas
immortalis habes animi de robore partes,
nec tibi ius omne est tam sacri corporis: ipsum
multa parte sui remanet sine tabe superstes.
Vescere plebeio ingluuiosa cadauere, seu tu
qui triplices pandis latranti gutture fauces.
Quid iuuat hoc tandem sceptrum rapuisse? Potitur
maiori nunc concilio imperioque deorum,
haud minus in terris quanquam ualet alta potestas.
Credita tunc igitur deitas, populique frequentes
conuenere nouae compulsi mortis honore,
quid tamen incerti facerent: lachrimisne dolentes
funus an efferrent meritas diis carmine laudes.
Omnibus effusa est lachrimarum copia maior.
Hi celeres deflent obitus, crudelia fata
crudelesque uocant pariter hominesque deosque
et desperatis incusant saecula rebus:
«aut miserum penitus redeat chaos aut suus orbi
reddatur dominus»; malunt cupiuntque uidere

principis ora sui spirantis ut ante solebant,
 ora uiri diuique simul frontemque serenam,
 illam aciem, paribus ardentia lumina flammis,
 Phoebum caput et florentis membra iuuentae.
 Prae nimio ast alii expromunt pia gaudia luctu
 supplicibus nixi palmis diuumque precantur:
 «alme parens audi et o sancte saluifer assis:
 te sequimur, tua turba sumus; miserere piorum
 terrarum caeliue deus; da certa decoris 110
 signa tui per quae meriti referantur honores».

En quid hoc est? Tremuere domus, mortalia rectis
 corda stetero comis, clarus tonat aether, et ipsi
 temporibus sacris radiorum flamma reluxit
 (sic memorant), clarisque uident miracula monstis.
 Iamque adeo laetari omnes et olentia circum
 sentiri et late magis increbrescere lumen.

Interea pompa ingenti sumptuque parantur
 exequiae. Coeunt proceres et laeta iuuentus
 maiori quo quisque potest componere cultu, 120
 urbs omnis sacrique chori et funalia cuncta.
 ipse thoro super aurato spectandus amictu
 purpureo incumbit, qualem cum saepe uidemus
 Oceani fessos ad littora uoluere currus
 condentemque imo iam se procul aequore Phoebum
 et uespertino facturum sidere noctem;
 omnia languenti circum terraeque marisque
 nubis et aeriae uideas conspersa rubore.

Sic sacer it princeps orbemque suosque relinquens 130
 iam populos patriamque, ingenti uisus amore,
 cui neque notus adhuc rosei color excidit oris.

Elatum delecti equites peditesque sequuntur;
 spumantes freno alipedes pars ordine ducunt,
 regali pars arma ferunt splendentia luxu,
 diuini galeam capitis uulcaniaque aera
 thoracisque et loricae squalentis in auro,
 uexilla et mitras phaleras torquesque micantes
 et pharetram cornuque insignem dorcados arcum,
 cui manus argento radiat geminaeque ligantur 140
 hinc capita inter se simul inde cuspidis auro,
 multaue praeterea regalis signa decoris,
 non sua quale solent domini plerunque potentes
 funera cum gemitu atque atra producere ueste
 in tergum uersis terraeque haerentibus hastis,
 sed uelut auratos alta ad Capitolia currus

cum circum densi plausu intonuere ministri.
 Sic fasces auroque graues gemmisque uideres,
 sic scepra Augusto uel Caesare uel ioue digna.

Ergo omnis auído circumfluit acta tumultu
 turba, sed infirmi maiori ex agmine uulgi 150
 elumbes claudique adeunt, nec lenta podagris
 fit mora, captiuique oculis laeuique cyclopes,
 strumosi ac bronchi, gibbo factique minores,
 quique manus caesas inhonesto ac uulnere nares,
 lignipedes truncis qui gestant crura salignis,
 et genus infelix misero qui horrore uidendi
 auersum tenuere caput brachiisque recumbens
 spumosa et labiis demonstrant ora reflexis;
 nec minus accelerant quorum lapidosa nephresis 160
 torta uelut fixo lacerat praecordia telo,
 et qui perpetua triuerunt guttura pthisi,
 ulcera quique diu seu uulnera foeda tulerunt,
 quique cadunt subiti, quos irrequieta lysis
 sanguifluo trepidos morbo subit; ecce sequuntur
 quorum multicolor deformat morphea uultus,
 quosque tenet stupido mutos uelut estasis ore,
 qui latera in geminis subuectant curua bacillis,
 qui testudineo perreptant corpora gyro.
 Cuncti adsunt diuique implorant mira nouelli.

Felices igitur qui te tetigere iacentem 170
 seu uidere procul pheretro precibusque uocarunt!
 Exectis sua membra ualent, tremitantibus³⁸ artus
 consistunt, caecique uident mutique loquuntur,
 auriculae facilem surdae reteguntur in usum,
 deserit hos scabies immundaque laepra, fatiscit
 hydrops effetaque excedit tristis ab aluo,
 portantur moribundi humeris medicisque relictis,
 qui longa demum confecti tabe resumunt
 uitales animas, sua quisque ad limina plantis
 iam propriis redeunt; incurui sponte reiectis 180
 assurgunt baculis et recto uertice adorant,
 quaeque diu tumuit pendentibus hernia monstris
 carpitur, extento superant iamque inguina neruo,
 truditur obsesso stygius de corpore daemon
 sulphureasque ex ore strepens fugit ater in auras;

³⁸ La forma correcta hauria de ser *tremescentibus*, tot i que mètricament no és factible.

iis uomicae extingunt³⁹, iis carcinomata dira
 inueterata lue et morbi soluuntur inanes.
 His propius, illis monstrantur mira remotis,
 numen aragonii petitur qua principis almum.

In mediis iam iam peritura doloribus ad te, 190
 Carole, proclamat: clamantem plena sequuntur
 gaudia cum risu, foetuque leuatur adepto.
 Egreditur raptis reserato carcere uinclis
 captiuus tandem campoque exultat aperto.
 Infectum nuper deflens pecus et sua pastor
 arua refert meritas facili pro numine grates.
 Quae modo discussis lacerato ac remige uelis
 immersura graui saluatur peste carina.
 Denique, si cupiam miracula cuncta referri,

flumina defuerint musis citharaeque poetae. 200
 Laetior illa tamen cunctaque salute uoluptas
 dulcior ipsorum nitidam qui carpere lucem
 conualuere oculis; nam si quis forte rogando
 persequitur «tunc ille modo qui caecus et errans
 cum baculo? dic unde tibi tam clara repente
 lumina», quaerenti contra nihil ille, sed omne
 prospectat stupefactus opus, templumque deorumque
 effigies patriamque suam manuumque labores

tam uarios celsasque domos pictasque fenestras, 210
 cernit equos atque arma uirum uolucresque ferasque
 tot generum frondes, labentia flumina, montes
 et maria et uasti miratur sidera mundi,
 nec potis expleri per singula saepe tuendo.
 O decus, o nostrae miserans incommoda uitae,
 humanos per quam uoluisti ferre labores
 aeternamque tuo disperdere sanguine mortem,
 tantane mortali data gloria, tanta potestas
 fata hominum et stabiles Parcarum euertere cursus
 atque alias ipsi naturae imponere leges?

Carolus est ea mira ferens: de corpore factus 220
 humano deus excelsa nunc sede triumphat.
 Scilicet ista Deo ac uero concessa parente
 prodigia, his gradibus homines super astra feruntur.
 Ipsa autem taceat quae mendax Graecia falsis
 lusit imaginibus hominum pia corda deorum.

³⁹ El verb hauria de ser *extinguntur*, en veu passiva, tot i que mètricament no és plausible.

An non et Gemini puerilia festa putentur
 et medicus coluber pharetraque horrendus Apollo?
 Hinc Venus in turpi dominatur crimine, Iuno hinc
 daemonia exercet cunctasque Acherontis Erines,
 Iupiter imberbis, idem quoque laniger Ammon, 230
 exemplum stupri miraeque libidinis; at nunc
 cui non cornigeri nota est insania Bacchi
 orgia cum summis ulularent montibus et cum
 aerea suppositis crepitarent tympana lauris?
 Tu quoque castratis Cybele uenerata choreis.
 Dic, o Terpsicore, mihi, quos cantabit Homerus
 heroas quosue ipsa deos monstrabis Olympo
 huic nostro similes? Valeant Martesque Iouesque
 stridentes cum centuplici clamore suisque
 uulneribus: equidem mortalia numina credam 240
 uel belli certe et rixarum numina dira,
 hostia saepe quibus crudelis sanguine facta est
 humano et caesis maduerunt templa colonis
 uersaque pallentis retro pia lumina Phoebi.

Gaude igitur felix urbs Barcellonia uero
 munere diuorum et caelesti prole superba,
 littoris Hesperii priscum decus atque profundi,
 magnorum referens genus alto a sanguine auorum.
 En erit ut de te meritos aliquando triumphos
 ipse tui imperium canam atque ingentia facta? 250
 Namque aliud nobis mundi caput, altera Roma,
 quae regum simul hospitium tumulusque sacrorum,
 iusticia et pietate prior, super aethera scandis.
 Hic bona relligio, hic castus pia fana sacerdos
 incolit, huc densae ueniunt redeuntque cateruae,
 marmoreis auroque struunt noua templa columnis;
 hinc sacer ordo canit iuuenum chorus inde senumque,
 inque humeros passis matres de more capillis
 ante alios tua facta canunt, tua numina tollunt,
 Carole, praesentemque uocant super omnia diuum; 260
 uosque, puellares choreae, date carmina, plenis
 ferte simul calathis uariorum dona colorum,
 spargite purpureos flores atque alba sepulchro
 lilia maialesque rosas; sic deinde uocate
 dulcem animam: uestris aderit placata rogatis.
 Dicite «Caelicolas inter, mitissime princeps
 Carole, cuius honos hic immortalis et istae
 stant tibi perpetuis fumantes ignibus arae,
 excipe uota lubens atque haec celebrata quotannis

festas pio thure ac redolentia templa coronis, 270
ut, qui debilibus uires et corpora mancis
restituis, hominum mentes cum corpore sanas
sic facias regnique tui quod nuper adeptus
consortes, maneatque tuum per saecula nomen».

Acta panegyris hec Cesarugustae primo assentientibus eiusdem ciuitatis citerioris Hispanie consulibus idibus Maiis anni dominici 1463, iterum acta Barcellone senatus decreto et anno sequente tibicine poetam comitante et iuniorum ordine feliciter.

Apèndix 2

En aquest apèndix es presenta en llengua catalana la traducció en prosa de la *Vergiliana panegyris* d'Angelo Decembrio, que intenta ser el més fidel possible al text llatí. En cap cas pretén ser un traducció en vers, però es tallen les línies per fer correspondre en la mesura del possible el vers de Decembrio amb la traducció catalana. S'han afegit notes a peu de pàgina que ajuden a entendre millor les dificultats de certs passatges llatins. Apareixen les claus angulars < > per marcar aquells mots que no són en el text llatí però que han d'aparèixer a la traducció per assegurar-ne una bona comprensió. Per tal de facilitar la lectura del text, s'introdueix un sagnat a la línia on hi ha un canvi en el relat.

Panegíric virgilià d'Angelo <Decembrio>, poeta milanès, al diví Carles, príncep d'Aragó, de l'ordre dels déus, sobre el seu felicíssim naixement, vida, costums, mort, exèquies, miracles i deïficació

Il·lustre príncep Carles, de l'estirp aragonesa dels reis,
 el primer descendent honorable del teu pare,
 que porta el llinatge de la noble sang dels reis francs,
 quins versos meus que relataré a favor d'un príncep així
 són mereixedors que es mullin amb nèctar de la font meònia⁴⁰?
 En efecte, ni és tant permès que un poeta cèlebre abordi els temps presents,
 ni que les forces humanes agafin la teva inspiració divina.
 Tanmateix, et prego que m'afavoreixis i com a divinitat favorable
 ajuda'm en la comença: les Camenes⁴¹ seduïren les divinitats propícies.
 Serà venerable, recordat per tota l'eternitat, aquell dia (10)
 que amb uns presagis afortunats et mostrà com a infant a l'orbe:
 no hi hagué una edat més admirable per als pobles
 ni en cap altra època la pau semblà més benaurada.
 El bell estel del matí⁴² brillà a si mateix pertot arreu en el teu naixement
 portant els insignes rajos i la mitra del cometa,

⁴⁰ Dit especialment d'Homer, considerat d'origen meoni (contrada de Lídia).

⁴¹ La Camena fou una de les divinitats romanes de les fonts, identificada amb les muses.

⁴² Lucifer, Venus.

quan la regió del cel s'aixecà ràpida en la matinada profunda
o quan es dirigí cap a les planures descendents amb les quadrigues flame-
jants;
en aquell moment amb la llum rosada semblaren alçar-se més brillants
Febus⁴³ i Cíntia⁴⁴ amb la banya bessona;
pocs estels brillaren en mig de la foscor, (20)
els ocells joiosos cantaren eixordadorament als boscos,
els animals donaren a llum fills més grans en aquell dia
i no hi hagué més que l'abundor de la llet nívia
ni l'arbre d'Alcínous⁴⁵ oferí fruits més grans,
ni tantes plantes verdejaren amb fruits abundants.
Tots els senyals de la futura divinitat naixent havien aparegut.
Oh, benaurat ventre que porta un pes dolcíssim
i quins pits et donà la fecunda dida!

Tot seguit, infant honorat amb un talent extraordinari dels afers hu-
mans
tingueres el coratge de suportar tasques ingents i un esperit viril, (30)
i d'estudiar a fons les egrègies disciplines amb totes les forces,
com quan per atzar el cadell de lleó que recorda
el llinatge magnànim⁴⁶ i la sang que devora des de fa temps
i que odia el cau i els pits de la mare,
renta amb la boca adés una mà adés l'altra, sacseja el cap,
d'allà avança pels camps, després també gosa lluitar sol
a la vall ombrívola contra el brau en els cims dels fangars.
Per tant, així que una vegada s'acceptà la seva virtut,
ell mateix regnà tan fàcilment que hom cregué que tu havies nascut no-
més per això.
Cap plaer hi havia per a tu en els jocs d'infants, un de sol (40)
que corresponia als elevats estudis de les virtuts,
deure estrany en un príncep, tal com es mostrà en un tal Tit⁴⁷ i en pocs⁴⁸
que els feliços segles cantaren els plaers del món⁴⁹.
Ja aquests primers costums i formació per a tu foren

⁴³ Febus Apol·lo, el sol.

⁴⁴ Diana, la lluna.

⁴⁵ A l'*Odissea* d'Homer (VII, 112-132) es descriu un hort amb fruits exuberants situat al costat del palau del rei feaci Alcínous.

⁴⁶ El terme *magnanimi* pot fer referència al llinatge de Poncle del príncep, el monarca Alfons el Magnànim.

⁴⁷ L'emperador Tit Flavi Vespasià.

⁴⁸ El terme "pocs" ha de fer referència a altres prínceps.

⁴⁹ Recorda Suet., *Tit.*, I 1.

propis del teu caràcter, en primer lloc hi florí la generosa joventut, que imaginant la immortalitat en el seu ànim moridor tot seguit es lliurà exercitant-se en altres afers i fets perillosos, tal com les incertes fortunes fan rodolar les sorts i dissorts dels regnes; en efecte, ni tan sols la virtut prou afavorida per uns infortunis favorables trobà sovint triomfs més poderosos. (50) Després en gran manera et vingueren durs perills, enormes preocupacions,

l'enveja tallant, i l'aspror de la presó abominable, els grillons indignes de l'innocent, la pobresa vil: en suportar sàviament totes aquestes desgràcies, tu, príncep invicte, has superat els treballs herculis, igual que podies vèncer els familiars més propers amb justícia i força, si no fos que els fets haguessin preparat la mort.

Des d'aquell moment per a nosaltres havies de comportar-te com a una divinitat, i també com a sant, coneixedor en tal grau de virtut i excel·lent en pietat (naturalment una il·lustre corona (60) i senyals celestials et suplicaven com a mereixedor d'un sagrat martiri); però el pensament mal conseller de la gent durant molt de temps xiuxiuejà amb presagis funestos i escampà davant de la protecció benigna que no fa gaire alliberant-te del cos a causa de la mort (que uns creuen amb la sort d'un verí letal i altres per una càrrega infligida de moltes tribulacions) l'ànima es dirigí als astres anhelats amb cors d'àngels i s'assequé recolzat a l'Olimp balmat. En efecte, l'omnipotent⁵⁰ alegrant-se no només reconegué de lluny el jove que s'enlairava, sinó que el rebé amb una dolça abraçada. (70) El restant seguici venerable d'àngels es dreçà amb gemmes i or resplendent i et situà al tron. Estaves nu: Pal·las⁵¹ et donà un vestit celest, una túnica amb pell de seda i un capot de porpra amb múrex resplendent, una clàmide adornada ultra un art diví i que ella mateixa havia donat forma amb el seu propi esforç entreteixint el nom del general i el llinatge amb or mal·leable. El Cil·leni⁵² es llançà a posar-te la mitra resplendent al cap i el ceptre a les mans, càrrega d'Ulisses⁵³, en què una vegada mort l'havia transportat ràpid cap al cel, (80)

⁵⁰ Júpiter, déu suprem.

⁵¹ Pal·las Atena, deessa de la saviesa i de la guerra.

⁵² Mercuri, déu missatger.

⁵³ Rei mític d'Ítaca.

d'antic guardat i després de tant de temps només es veié un cop.
 No fas res, oh mort, oh temor immens d'una estirp nècia,
 oh clamor d'un poble enfollit; mort envejosa,
 no tens cap part sobre el poder de l'ànima immortal,
 i tu no tens tota l'autoritat de tan sagrat cos:
 en gran part queda el seu propi cos supervivent sense corrupció.
 T'alimentes voraç de la despulla plebea, o tu
 que obres tres boques amb una gola que lladra⁵⁴.
 De què serveix que aquest espectre sigui arrabassat a la fi?
 Ara s'apodera d'una gran assemblea i de la força dels déus, (90)
 però no menys un elevat poder es distingeix en el món.

Llavors, la divinitat fou tinguda per veritable i molts pobles acudiren
 aplegats per respecte al mort recent, malgrat tot insegurs de què fer:
 o bé planyent-se amb llàgrimes li retien les honres fúnebres
 o bé merescudes lloances pels déus amb un cant.
 Tothom vessa un gran nombre de llàgrimes.
 Aquests ploren les morts prematures, els fets cruels,
 i invoquen talment no només els homes sinó també els déus cruels
 i planyen les edats futures en situació desesperada:
 «o el dissortat reialme de les ombres reapareixerà completament (100)
 o el seu senyor serà restituit a la terra»; prefereixen i desitgen veure
 el rostre del seu príncep viu, com acostumaven abans,
 el rostre de l'home i del déu a la vegada, l'aparença serena,
 aquell resplendor, els raigs brillants amb flames iguals,
 el cap de Febus⁵⁵ i els membres de la joventut en flor.
 I aleshores al davant d'una aflicció tan gran altres pronuncien recolzats
 gojos pietosos, suplicant amb les mans, i pregunen a la divinitat:
 «Escolta, oh Creador nutrici i sant Salvador del món:
 et seguim, som el teu seguici; Déu del cel
 i de les piadoses terres tingues pietat; ofereix certs senyals (110)
 de la teva distinció, pels quals es mostren els honors merescuts».
 Eh, què és això? Les cases tremolaren, els cors mortals
 s'aturaren amb les cabelleres eriçades, el cel retronà fort,
 i una flama de rajos li resplendí en el moment consagrat
 (així ho recorden), i veieren miracles amb prodigis brillants.
 I ja tots s'alegraven i es percebia tot allò que flairava al voltant
 i arreu creixia en major grau una llum.

Mentrestant, les exèquies es preparen amb una ingent pompa

⁵⁴ La mort es representa com el gos de tres caps Cèrber, guardià de l'Hades.

⁵⁵ Dit del déu Apol·lo.

i despesa. La ciutat sencera, els cors sacres, totes les torxes,
els pròcers i el jovent delitós s'ajunten en un gran culte (120)
en què cadascú pot reunir-s'hi.

Ell mateix, contemplat sobre un llit d'or,
jeu amb un vestit de porpra, tal com sovint veiem que
fan la volta a les costes de l'Oceà els carros fatigats
i que Febus ja els oculta lluny a la profunditat del mar
i que la nit haurà arribat amb l'estel del vespre;
per al que es marceix, series testimoni, després de cobrir-se de rojor
per tot arreu de la terra, el mar i també del cel.
D'aquesta manera, va el consagrat príncep abandonant l'orbe,
i a més els seus pobles i la seva pàtria, vetllat amb un amor immens, (130)
per al qual fins ara ni el color habitual del rostre rosat sucumbeix.
Els cavallers escollits i els soldats segueixen el <fèretre> que avança.
Uns porten en filera els veloços <cavalls> escumejants amb la regna,
altres duen amb una pompa reial armes resplendents,
un elm de testa divina, una armadura de bronze volcànic
i la cuirassa recoberta d'or, estendards, mitres,
fal·leres i garlandes que resplendeixen,
i un buirac i un arc extraordinari de banya de gasela,
del qual llambreja la mà amb argent i els dos caps iguals
s'uneixen als dos extrems entre si amb l'or de la punta, (140)
i, a més a més, moltes ensenyes d'ornament reial,
tal com no acostumen generalment els senyors poderosos
acompanyar el seu seguici fúnebre amb plor i
amb un vestit fosc girant les piques i clavant-les a terra,
però aleshores els servents fan retronar amb un fort aplaudiment al vol-

tant
els carros d'or a la part més alta dels Capitolis.
Així veiessis els feixos pesats no només amb or sinó també amb
gemmes,
així els ceptres dignes d'August, Cèsar o Júpiter.

Així, doncs, tota la multitud menada l'envoltà
amb un fragor apassionat, però des d'un grup més gran de gent (150)
es dirigeixen malalts mancats de vigor i que coixegen, i no s'esdevé
una espera llarga pels malalts de gota,
i els bornis, els orbs⁵⁶, els que pateixen galteres, bronquitis,
i els més petits afaïçonats amb un tumor,
i els que porten mans i nassos copejats amb una ferida deshonrada,
i els de cames de fusta que porten les extremitats <fetes> amb salzes⁵⁷,

⁵⁶ Utilitza el terme *Cyclops*, monstre d'un sol ull, per referir-se als cecs.

⁵⁷ Arbre apreciat per la seva resistència i flexibilitat.

i els que tingueren un llinatge infeliç de veure amb horror un cap mal disposat
i reclinat amb els braços, mostren les boques escumoses amb els llavis esgarrats;
així mateix, s'afanyen aquells dels quals la nefritis⁵⁸ pedregosa els afligeix el pit encorbat com amb un dard clavat, (160)
i els que amb la tuberculosi crònica es deterioraren la gola,
i els que suportaren llargament nafres o ferides repugnats,
i els que cauen de sobte tremolosos, que la lisi⁵⁹ incansable els penetra amb una malaltia que fa fluir la sang;
heus ací, segueixen la morfea⁶⁰ multicolor dels quals deforma les cares
i l'estasi⁶¹ que abraça els muts com amb la boca paralizada,
i aquells que transporten els lloms encorbats en crosses iguals
i aquells que arrosseguen els cossos amb moviment de tortuga.
Tots estan presents i imploren els miracles de la jove divinitat.

Llavors, feliços aquells que et tocaren ja cent (170)
o et veieren de lluny en el fèretre i et cridaren amb súpriques!
El seu cos dona força als malalts, els seus membres detenen els que tremolen i els cecs veuen i els muts parlen,
les orelles sordes es destapen de manera senzilla,
els abandona la sarna i la immunda lepra,
la hidropesia⁶² es debilita i abatuda se'n va del ventre esgotat,
els moribunds es carreguen a les espatlles i els restants pels metges que finalment consumits per una llarga malaltia recuperen l'alè de la vida, cadascú torna a casa seva ja pel seu propi peu;
els geperuts es posen drets per si sols, (180)
després de deixar caure els bastons i supliquen amb el cap recte,
i aquella hèrnia, que ha estat inflamada fa molt per l'horror que penja,
és extirpada, i ja vencen els bubons amb una força augmentada,
des del seu cos ajaçat és empès el dèmon de l'Estigi⁶³
i retrunyint se'n va tenebrós des del rostre cap al cel de sofre;

⁵⁸ Inflamació dels ronyons.

⁵⁹ Destrucció de la integritat de la membrana cel·lular que causa la mort de la cèl·lula afectada.

⁶⁰ Eruptió cutània caracteritzada per l'aparició de taques blanques voltades d'un anell de color lila característic.

⁶¹ Aturada o alentiment considerable de la circulació de la sang o de qualsevol altre líquid o matèria orgànica.

⁶² Acumulació anormal de serositat en una cavitat del cos o al teixit connectiu.

⁶³ Riu de l'Hades pel qual juraven els déus.

per a uns s'eliminen els abscessos, per a altres el càncer funest,
després de cronificar-se per una pestilència i les cruels malalties es dissi-
pen.

Els miracles es mostren més a prop d'aquells que estan allunyats,
per on el numen benèfic del príncep d'Aragó es dirigeix.

Oh, Carles, enmig dels dolors la que ja ha de morir (190)

ja et suplica: una plena alegria segueix el que clama
amb una rialla i s'alleugereix després d'assolir el part.

El presoner, una vegada oberta la presó, surt
arrossegant els grillons i a la fi salta a camp obert.

El pastor plorant fa poc el bestiar malalt i les seves terres
mostra l'agraïment merescut a favor del numen propici.

Aquella nau que ara mateix s'ha d'enfonsar
amb els remers ferits i les veles esquinçades se salva d'una mort funesta.

Finalment, si desitges presentar tots els miracles,
mancarien rius a les muses i cítares al poeta. (200)

Tanmateix, el goig més ufanós i dolç que tota la salut
és el d'aquells que es referen dels ulls per gaudir de la llum brillant.

En efecte, si per cas algú segueix pregant «<ets>
tu mateix almenys un que eres cec i caminaves amb bastó?

Digues d'on et surt de sobte tanta llum brillant»,
ell, en canvi, res diu a qui pregunta, però atordit

veu al davant tota l'obra i reconeix el temple,
les estàtues de déus, la seva pàtria, tants diferents treballs

fets per la mà de l'home, cases altes, finestres ornades;
admira els cavalls, les armes dels homes, (210)

les fulles fugisseres i silvestres de tota mena,
rius corrent, muntanyes, mars i els estels del vast firmament,

i contemplant-ho ara i adés no és capaç de reconèixer la singularitat
de les coses.

Oh glòria, que et compadeixes de les dificultats de la nostra vida,
per la qual volgues portar fatigues humanes

i dissipar amb la teva sang una mort eterna,
és que tanta glòria i tant poder donats a un mortal

destruïren els destins dels homes i els cursos estables de les Parques,
i establiren altres lleis a la mateixa natura?

És Carles portant aquests miracles: (220)

un déu fet de cos humà ara triomfa a l'estatge elevat.

De ben segur que aquests prodigis foren atorgats per Déu, el vertader
pare,

aquests passos porten els homes per sobre les estrelles.

Per altra banda, que la mateixa Grècia, que enganyosa s'ha divertit
amb falses imatges de déus, calli els cors pietosos dels homes.

És que no es consideraran les festes infantils del Bessó,

la serp guaridora i el terrible Apol·lo amb el buirac?
 D'aquí, Venus domina en la culpa vergonyosa,
 d'allí Juno agita els dèmons i les restants Erínies de l'Aqueront⁶⁴,
 Júpiter imberbe, igual també com Ammó⁶⁵ llanut, (230)
 exemple de vergonya i de luxúria extraordinària;
 doncs bé ara per a qui no és conegut de la follia,
 invocant amb udols els misteris del cornut Bacus en les muntanyes més
 altes
 i espetegant els timbals frigis de bronze contra els llores⁶⁶ sotmesos?
 Tu també Cíbele fores venerada pels cors d'eunucs.
 Digue'm, oh Terpsícore⁶⁷, quins herois cantarà Homer
 o quins déus tu mateixa li mostraràs semblants
 en el nostre Olimp? Estaran d'acord els Marts i els Júpiters⁶⁸
 xisclant amb les seves ferides i un crit cèntuple, i
 sens dubte confiaré en els númens mortals⁶⁹ (240)
 o si més no en els númens temibles de la guerra i dels combats
 per als quals sovint es fa un sacrifici terrible amb sang humana
 i els temples estan xops amb els habitants degollats
 i es giren enrere els resplendors pietosos de Febus que fa empal·lidir.
 Aleshores, Barcelona, fecunda ciutat, gaudeix veritablement
 amb el present dels déus i amb una ufanosa descendència celestial,
 antiga glòria de la infinita costa d'Hespèria⁷⁰, i
 portant una estirp de grans avantpassats des d'una sang il·lustre,
 arribarà mai que jo mateix canti triomfs dignes de tu,
 el teu poder i gestes prominents? (250)
 En efecte, una altra capital del món per a nosaltres, una altra Roma,
 que ets a la vegada estatge i tomba de reis sagrats,
 la primera en justícia i pietat, t'enfiles per sobre del cel.
 Aquí habita un culte pietós, allà un sacerdot pur els santuaris devots,
 ací una munió nombrosa va i torna,
 construeixen nous temples amb columnes de marbre i or.
 D'aquí una rengla consagrada de joves i d'allà un cor d'ancians canten,
 i per davant de tots les mares entonen les teves gestes segons el costum
 amb els cabells esbullats, eleven els teus poders divins, oh Carles,

⁶⁴ Riu de l'Hades.

⁶⁵ Ammó, nom de Júpiter segons els líbis.

⁶⁶ Les branques de llorer fan referència al déu Apol·lo.

⁶⁷ Musa vinculada especialment a la dansa i a la poesia lírica.

⁶⁸ Fa referència a les armes (Mart) i el poder suprem (Júpiter).

⁶⁹ Fa referència als reis.

⁷⁰ Fa referència a la península ibèrica.

i invoquen la divinitat en persona per sobre totes les coses; (260)
i vosaltres, cor de noies, oferiu cants, porteu presents
de colors diversos juntament amb cistells plens,
espargiu flors de porpra⁷¹ i lliris blancs i roses de Maia⁷²
en el sepulcre; així tot seguit invoqueu
l'estimada ànima: clement estarà present a les vostres súpliques.

Dieu «d'entre els habitants del cel, oh príncep Carles,
el més benivolent, del qual aquest honor immortal
i els mateixos altars fumejants s'alcen amb focs continus,
acull de bon grat les pregàries i aquestes festes celebrades cada any
amb garlandes i els temples que flaïregen amb encens pietós (270)
talment <tu> restableixes les forces als febles i els cossos als esgarrats
i guareixes amb el teu cos el seny dels homes
i del teu regne, que fa poc rebé cohereus;
i que romanguí el teu nom pels segles».

Aquest panegíric es recità primerament a Saragossa amb l'aprovació dels cònsols d'aquella ciutat de la Hispània Citerior els idus⁷³ de maig de l'any 1463, i fou novament celebrat amb èxit a Barcelona per ordre del senat i acompanyat l'any següent d'un poeta amb música i un cor de joves.

⁷¹ Fa referència a les violes.

⁷² Fa referència a la rosa de maig.

⁷³ Dia 15 de maig.